

6

KUNSTBOEK

De enige vorm van verzet

De Tweede Wereldoorlog loopt als een rode draad door het werk van kunstenaar Jan Vanriet. De catalogus *Gezichtsverlies* brengt een indrukwekkende selectie werken rond dat thema samen. **VEERLE VANDEN BOSCH**

Sinds halfweg de jaren 80 keren in de tekeningen, gouaches, aquarellen en schilderijen van kunstenaar Jan Vanriet voortdurend echo's terug van thema's als oorlog en vernietiging, vlucht, vervolging, het verlies van familie en van identiteit – op een nadrukkelijke, maar even vaak op een associatieve, subtiel manier. Het was een thematiek waar hij niet aan kon ontsnappen: ze is onlosmakelijk verweven met zijn eigen geschiedenis – Vanriets familie was actief in het verzet, maar werd verlikt en afgevoerd naar kampen, zijn ouders leerden elkaar kennen in een concentratiekamp. Een ruime selectie uit Vanriets door de oorlog geïnspireerde werk is nog tot 30 maart te zien in de Mechelse Dossinkazerne, onder de titel 'Gezichtsverlies'. Bij die expo hoort een bijzonder mooi uitgegeven boek, met teksten van de Hongaars-Joodse schrijver György Konrad en Stefan Hertmans.

Oude uren

Er zijn raadselachtige doeken, van onbestemde figuren die tussen de berkenbomen verdwijnen, of van een groep hurkende vrouwen in een kring. Onwillekeurig associeer je ze met gevangenen, met mensen die in de kampen gestorven zijn.

Vanriet werkt vaak in reeksen. Zo is er 'The contract', geïnspireerd door de romance die opbloede tussen zijn ouders in Mauthausen, 'The music boy', een hommage aan een oom die ook in de kampen terecht kwam, en die accordeon speelde. Maar de indrukwekkendste reeks in dit boek (waar het ook zijn titel aan ontleent) zijn de tachtig portretten van mensen die via de Dossinkazerne werden gedeporteerd naar Auschwitz-Birkenau. Ze zijn gebaseerd op de fotowand in het museum Kazerne Dossin met portretfoto's van gedeporteerde Joden en zigeuners. Vanriet heeft ze met deze hommage een gezicht willen geven.

In zijn voorwoord gaat György Konrad dieper in op dat gezichtsverlies: 'Een individu zijn met een eigen gezicht is in het kamp een vorm van rebellie', schrijft hij. Je mag geen persoonlijkheid hebben. De strengheid van het niets is de enige vorm van verzet voor de gevangene. Maar op het verleden, de herinnering, hebben de kampbewakers geen vat: 'De oude uren zwermen uit als bijen uit een bijenkorf. (...) De roep van het verleden wordt onkwetsbare macht. De innerlijke kracht van de gepijnigde mens is onaanastbaar.'

Kaddisj voor de doden

Het is een indrukwekkende galerij, mensen die je rustig en ernstig aankijken, slechts een enkeling kijkt weg, verbergt zijn blik onder de schaduw van zijn pet. Er zijn open, af-

standelijke, argwanende, vragende en verlegen blikken. De meesten hebben zich netjes opgemaakt om op de foto te gaan, kleren in de plooi, haren mooi gekapt of strak achterover gekamd. Er zijn kinderen met een strik in het haar, vrouwen met allure en anderen die getekend zijn door het leven – mensen zoals u en ik.

Hoe tragisch deze portretten ook zijn, merkt Stefan Hertmans op, ze krijgen een haast idyllische toets van licht mee: 'Zo moet het er ooit hebben uitgezien voor de geschiedenis hen inhaalde'. Ze zijn argeloos, zich niet bewust van wat er komen gaat. En hoewel het pasfoto's zijn, zijn het allemaal individuen, er zit een enorme variatie in deze portretten, die te maken heeft met een licht andere lijnvoering, een andere penseeltoets, het gebruik van verschillende tinten. Veel portretten zijn geschilderd in zwart, grijs- en bruintinten, andere zijn blauw, een enkel portret – van het meisje Erna – is in monochroom rood. Sommige hebben ook opvallende kleurtoetsen: felrode ogen, een blauwe halo, sensuele rode lippen. Het is een tragisch verhaal, en Vanriet brengt het met een 'enorme vitaliteit, inventiviteit en sensualiteit'. Esther, Rachel, Israel, Mendel, maar ook Wolfgang, Jeanne, Dorothea en Martin: het is een kaddisj, een gebed voor de doden, merkt Hertmans op, maar ook een hymne, met een grote melodische variatie.

Jan Vanriet gaat te werk als een dichter, hij stapelt de associaties op elkaar, maar laat het interpreteren aan de kijker over. Door die subtiel gelaagdheid raak je op zijn doeken niet snel uitgekeken.

JAN VANRIET
Gezichtsverlies/Losing Face.
Ludion, 238 blz., 34,90 €.

★★★★☆

Portretten van Bella (boven) en Israel Wolf. © Jan Vanriet/Ludion